

Fríggjadagstrúgv og fríggjadagsnøvn

Eftir Jóhan Hendrik W. Poulsen.

Tað er ikki óvanligt í Føroyum, at børn, ið eru borin í heim fríggjadag verða uppkallað eftir hesum degi, vanliga soleiðis, at tey aftur at høvuðsnavni ella -nøvnum sínum fáa navn, ið byrjar við F. Tað kemur eisini fyri, at tilíkt navn verður havt sum høvuðsnavn ella eisini sum einnevn.

Í hesi grein verður roynt at sýna, hvussu gamal hesin navna-siður er, og ymist skal verða drigið fram, ið kann vera at-voldin í honum. Nevnd verða dømi um tilíkt nøvn gjøgnum tíðina, og til tess at avmarka evnið, verða tey dømini bert tikin úr Sandoyar sýslu. Tað tilfarið varð savnað úr kirkjubókum fyri Sandoyar prestagjald til próvritgerð mína, ið varð skrivað 1966. Harafturat hava elstu kirkjubøkurnar fyri alt landið verið kannaðar til tess, at hylling kann verða fingin á, nær ið siðurin við fríggjadagsnøvnum fer at taka seg upp.

Beinan vegin skal verða nevnt, at líkt hesum verður eisini gjørt at nevna børn eftir sunnudegi sum føðingardeg, t.d. Sofíu ella Sofus, ið vóru vanligastu nøvnini í fyrstuni. Ílt er at siga, nær hesin siður fyrst kemur í, men eg haldi meg hava var-hugan av, at hann er nakað javngamal siðinum at kalla upp fríggjadag, kann vera heldur yngri — soleiðis er í hvussu er í Sandoy.

Tað er eyðsæð, at tað er av einumhvørjum trúarávum, at fríggjadagsnøvn verða givin børnum. Vert kann vera tí fyrst at taka til umrøðu, hvørja trúgv — ella kanska heldur pá-trúgv — ið Føroyingar hava havt í sambandi við fríggjadagin og til samanburðar líta at, hvussu vorðið er aðrastaðni.

Tvinnanda rák gera vart við seg hesum viðvíkjandi í føroyskari tjóðtrúgv, og ganga tey hvørt sín vegin.

Annað, ið kanska hevur fornari røtur, vil vera við, at tað hevur eydnu við sær at vera borin í heim fríggjadag: »hvørki gandur ella annar veikansskapur kann ráma fríggjadagsbarnið.«¹ Henda trúgv kemur til sjóndar í søgnini um gandrakallin Árant í Svínoy. »Adlir í Svínoy høvdu fingið nakað frá sær, segði Árant seinnameiri, uttan hin langi slúrurin í Gulaksstovu: honum kundi hann einki gera, tí hann var fríggjadagsbadn, føtt firi middag.«² Í seðlasavni føroysku orðabókarinnar á Fróðskaparsetri Føroya er hetta til skjals um fríggjadag sum eydnudag: »Lukkubadn føtt fríggjadag«. Uppskrivað hevur Jakob Jakobsen, ikki uppgivið, hvar á landi. — »Fríggjadagsbarn. Person, der er født paa en Fredag, og som derfor ikke kan rammes af Trolddomskunster, forudsat at vedkommende er opkaldt efter Fredagen«. Almenn trúgv — Móðir sagt.« Frá Símun av Skarði. — »Ein maður segði við gandakellingina í Skúvoy: »Meg fært tú ikki gandað, eg eri fríggjadagsfoli og føddur í hjálma«. Frá Mariu Skylv Hansen³.

Øvugt hesum er so trúgv, at fríggjadagur er mesti óeydnudagur í vikuni. Um alt landið er tann trúgv enn á døgum vanlig, at ikki fylgir eydna við verki, ið farið verður undir fríggjadag; nógv eru tey enn, ið himprast við at fara í nýtt plagg á fyrsta sinni á hesum vikudegi, og ikki eru tað so fáir skiparar, ið royna at laga tað soleiðis, at ikki verður lagt í hav fyrstu ferð á árinum ein fríggjadag. Jens Pauli Andreassen (seinni: í Dali) byrjar grein sína »Á triðja sinni í Grønlandi við Knørri« við hesum orðum: »Vit fóru avstað úr Føroyum (av Havnini) leygardagin 11. juni. Ikki tí, væl kundi verið farið fríggjamorgun, tí lidnir vóru vit hóskvæðið á miðjunátt,

¹ Símun av Skarði: Pátrúgv í Hálendum Skotlands og í Føroyum. *Varðin* XI (1931), 219.

² Jakob Jakobsen: *Færøske Folkesagn og Æventyr* (Kbh. 1898—1901), 152.

³ Sbr. R. K. Rasmussen: *Gomul føroysk heimaráð* (Thvn. 1959), 24.

men flestir sjómenn halda fríggjadag vera óeydnisdag.«⁴ Onnur dømi um óeydnu við fríggjadegi: »Tikið verður til: Kvøldskorin naglur og fríggjadagsbað verða ófeigum manni at bana.«⁵ »Fríggjadagslátur er sunnudagsgrátur.«⁶ Í orðabókar-savninum: »Fríggjadagslátur verður sunnudagsgrátur/mánadagsgrátur; alment á Skarði. Í Svínoy: »Fríggjakvøldslátur verður mánakvøldsgrátur«. Frá Símun av Skarði. — »Eingin skal grína eftir nátturða fríggjadag. Frá ónevndum. — »At fáa tveir fríggjadagar í einari viku, sigst um ein, ið hevur okkurt ógvuliga ringt í væntu«. Úr Saksun?

Hjá øðrum tjóðum verður eisini ymist trúð um fríggjadagin: hjá summum hevur hann eydnu við sær, hjá øðrum óeydnu⁷, og hevur hesin mismunur ólíkan uppruna.

Í hinum forna Rómaveldi var navn hansara *dies Veneris*, dagur Venusar, ið var ástargudinna; tí var hann fagnaðardagur hjá Rómverjum. Germanar tóku tíðliga eftir Rómverjum at nevna vikudagar eftir guddómligum verum. Soleiðis eitur fríggjadagur á fornorrønum *frjádagr*; fyrri liður er læntur úr fornhátýskum *fría* ella fornenskum *frēa*, ið eru rótskyld navn-inum á norðurlendsku ástargudinnuni Frigg; av sama stovni er sagnorðið *frjá* »elska«, formliga hitt sama sum før. *fríggja*. Í áðurnevndu grein síni skrivar Símun av Skarði, at í Hálend-um Skotlands »verður... fríggjadagurin oftast kosin brúð-leypsdagur hjá hinum ungu, sum vilja koma sær saman í hjúnalag«.⁸

Við kristindóminum kemur upp onnur hugmynd um fríggjadagin. Tann hugsan, ið mest ræður, er hon, at dagurin er dapur og óeydnusamur, tí tá var tað, at Kristus leið krossdeyðan — langi fríggjadagur í Norðurlondum. Longu í 4. öld varð hann

⁴ Varðin VII (1927), 227.

⁵ R. K. Rasmussen: *Gomul feroysk heimaráð*, 89; (aðrir: norðtvigið hár í st. f. fríggjadagsbað).

⁶ A. Weihe: *Føroysk tjóðminni. Varðin XII* (1932), 257.

⁷ Úr *Handwörterbuch des deutschen Aberglauben* III (Berlin und Leipzig 1930/1931), 450. fr., har ið ikki annað er tilskilað.

⁸ Varðin XI, 219.

skipaður föstudagur; sbr. íslenska navn hansara. Tó er tann fatan eisini til, at fríggjadagurin er gleði- og eydnudagur, tí tá endurloysti Kristus mannaættina við deyða sínum — Good Friday hjá Bretum.

At óeydna er við at byrja arbeiði fríggjadag er eins og í Føroyum trúgv m. a. í Danmørk⁹, Fraklandi og Týsklandi. Óeydnudagur yvirhøvur er hann eisini hjá Tjekkum, Sorbum, Russum, Finnum, Estlendingum og Magjárom. Til stuttleika kann verða nevnt, at so mætir menn sum Gustav Adolf, Napoleon og Bismarck einki álit høvdu á fríggjadegnum. Soleiðis tordi Napoleon hvørki at geva seg í bardaga ella at gera sáttmála á hesum degi. — Í Sveits verður trúð, at hann, ið giftist fríggjadag, kann vænta sær barnleyst hjúnalag, og at hann tíðum verður plágaður av høvuðverki. — Onkustaðni í Týsklandi varð ikki farið í nýtt plagg fríggjadag. — Í Normandi í Fraklandi er tann trúgv, at tann, sum fer í nýggja skjúrtu fríggjadag, doyri í henni. — Í Svøríki var í gomlum døgum helst ikki farið út at ferðast fríggjadag, tí óhapp kundi verða úr¹⁰. — Hálendskum sjómonnum dámar ikki at leggja frá landi fríggjadag, tí havið krevur eitt mannoffur hvønn fríggjadag. — At enda skal verða nevnt, at ymsastaðni í Týsklandi verður trúð, at tann, ið føddur er fríggjadag, fær serstøk evni fram um onnur, og at í Íslandi verður sagt, at fríggjadagsbarnið er borið til ríkidømis (»á föstudag til fjár«)¹¹.

Tá tað nú er algongt í Føroyum at skíra børn eftir fríggjadeigi, ið so nógv trúgv hevur loðað við frá fornari tíð, mundi tað í fyrstu atlugu verið trúligt, at hetta er elligamal siður, men so er ikki. Tað ber til at eygleiða uppkomu hansara í so ungum heimildarritum, sum føroysku kirkjubøkurnar eru. Í jarðabókum (1584 o. fr.) og tingbókum (1615 o. fr.) er ikki eittans dømi um navn á Føroyingi, ið byrjar við F.

Fyritreytin fyri fríggjadagsnøvnunum var fyrst og fremst tað nýggja lagið við tvínevnum og fleirnevnum, ið so líðandi

⁹ J. M. Thiele: *Danmarks Folkesagn* III (Kbh. 1968), 32.

¹⁰ *Svenska Akademiens Ordbog* 8 (Lund 1926), 1449.

¹¹ Jón Árnason: *Íslenzkar þjóðsögur og ævintýri II* (Rvík 1966), 535.

fekk høvdið fyri seg gjøgnum átjandu öldina, fyrst og fremst um Havnarleiðina, har danska embætisfólkið gekk undan. Tó er tað elsta dømi, eg havi funnið, av Viðareiði: »d. 23 Decbr (1763) Er Anna Katrina Jens D: ved Gaar her paa Widerøe død, 80ve Aar 3 Maaneder gammel« — eftir hesum varð hon fødd 1683, sum er merkiliga tíðliga fyri tvínevnt fólk, var hon føroysk. Men seinna helming av 18. öld verður tað alt vanligari, at Føroyingar eita tvey og fleiri nøvn. Fyrst, tá ið hvør hevði ikki meir enn eitt navn, var navnatilfarið heldur fábroytt og bundið av siðvenju og uppkalling, og tí ikki rúm fyri nøkrum »marglæti« í navnagávuni.

Elsta dømi um Fríðriksnavn — tí Frederik og Frederikka vóru langa tíð einhøvd sum fríggjadagsnøvn — er úr Havn 1757: »21 Jan. døbt Hans Hansens Barn nom: Christian Frideric«. Barninum helt Mariana Hammershaimb og millum faddrarnar var »Hr Landfoged Frideric Carl Hammershaimb«. Skírnin var fríggjadag, men ikki er vitað, um barnið var føtt fríggjadag. Leingi var tað vanligt, at bert skírnardagurin var tilskilaður í kirkjubókunum og ikki føðingardagurin. Undantak ger Albert Michael Matras, Viðareiðisprestur 1760—1800, tí longu frá fyrstu blaðsíðu í síni fyrimyndarlíga skrivaðu kirkjubók, ið er byrjað 1760, setur hann føðingardagin við. Elsta próvfasta fríggjadagsnavnið er tí í Norðuroyum: 21. mai 1785 varð skírdur í Viðareiðis kirkju Friderich føddur 20. mai (sum var fríggjadagur) á Uppsølum. Annað vísir dømi er úr Mykinesi, har sum genta 2. apríl 1802 fær navnið Friederica. Fríggjadagin 6. aug. sama ár fær prestssonur á Nesi navnið Frederich Carl. Í Havn sæst fyrsta ivaleysa fríggjadagsnavnið 13. des. 1811, tá ið genta verður kallað Elsa Friderica. Í Suðuroy ger hesin siðurin fyrst vart við seg í Hvalbø 4. apríl 1817, tá ið genta fær hesi nøvn: Elsebeth Frederikke. Seinast rínur hann við í Sandoy. 1823 verður genta á Sandi kallað Christine Frederikke. Vert er at hava í huga, at minni enn so øll, ið verða skírd Frederik ella Frederikke o. til. eru fødd fríggjadag; tey tykjast vera væl umtókt nøvn í seinna parti av 18. öld, fyrst hjá embætisfólki og síðan hjá almenningi.

So líðandi verður meiriluti teirra, ið bera hesi nøvn, fríggjadagsbørn, í hvussu er eftir Sandoyar kirkjubókum at døma.

Sum frá líður koma eisini onnur nøvn aftur at Frederik/ Frederikka. Her skulu verða nevnd eftir stavrøð tey, ið givin hava verið í Sandoyar prestagjaldi fram til 1961.

Mannfólkanøvn: Ferdinand, Finnbjørn, Finnur, Frank, Frankis, Franklin, Frans, Fredag, Fríðálvur, Fríði, Fríðrik(!), Frímann, Frimodt, Fritjof, Frits, Fróði, Fryd [fri:d].

Konufólkanøvn: Fanny, Feodora, Florentza, Frida, Fríða, Fríðbjørg, Fríðborg, Fríðfljóð, Fríðgerð, Fríðrika, Fríðvør, Frydea.

Kveikin til navnið Fredag er eyðvitað fingin við lestur av bókini Robinson Crusoe eftir Daniel Defoe í danskari týding.

Seinastu árin hefur lyndi verið til at fara aftur til gamla lagið at geva børnunum eitt navn. Hetta saman við tí, at tann trúgv, ið undir hefur búð, fyri tað nógva man vera útkólnað, hefur við sær, at fríggjadagsnøvnini fara at fækka. Eftir tí, eg við at fregnast havi fingið uppspurt, er tað minni avvitandi trúgv á fríggjadag sum eydnu- ella óeydnudag, ið fær foreldur at geva navn eftir honum, enn tað, at soleiðis hefur verið siður at gera.

SUMMARY

The present paper deals with the special Faroese custom of giving children born on Fridays names with phonetic similarity with the name of Friday, those names being originally Frederik and Frederikka (Danish forms, because the parish registers were written in Danish). An investigation in order to make an attempt to date the origin of this naming custom demonstrates that it is not older than the second half of the 18th century; the first child with such a name demonstrably born on a Friday was born on May 20, 1785 á Uppsølum, Borðoy. In addition examples are given of popular belief concerning the Friday, showing two opposite conceptions: According to one a child born on a Friday will be safe from witchcraft, and the other, which is more widespread, claims that Friday is an unlucky day to embark upon a new enterprise, to put on a new garment the first time, to stand out to sea first time in the year and the like.